

Národný pútnik Viliam Ján Gruska

Folklorista, tanečník, choreograf, etnograf, scénograf, televízny a filmový architekt, kultúrny historik, projektant veľkých prírodných amfiteátrov, pamiatkar, ochranár, dramaturg, režisér, scenárista, vysokoškolský pedagóg a prvý ponovembrový predseda Matice slovenskej doc. Ing. Viliam Ján Gruska (24. 9. 1936 Ružomberok – 23. 9. 2019 Bratislava) patrí bezpochyby medzi výrazné osobnosti našej kultúry a umenia. Portrét, ktorý uverejňujeme, je venovaný nedožitému 85. jubileu tvorcovho narodenia.

Fascinujúce predstavenia

Priestorové dôvody neumožňujú ani len strohý výpočet všetkého dôležitého, čo Gruska v rámci svojej obdivuhodne bohatej šesťdesiatročnej tvorivej činnosti inicioval a uskutočnil. Srdcu blízka mu bola aj história materinskej reči, tematika duchovných a kresťanských pilierov slovenskej literatúry a kultúry. Napríklad audiovizuálny Rodostrom slovenčiny (1987) venoval 200. výročiu prvej (berno-lákovskej) verzie spisovnej slovenčiny. Fascinujúci multižánrový program, v ktorom nebolo jediného tanečného kroku, zaujal a udržal pozornosť množstva divákov na všetkých 23 vystúpeniach po celom Slovensku (amfiteátre, veľké sály kultúrnych domov). Hovorené slovo, hudba, pieseň, interpreti – s vekovým priemerom 73 rokov (!) – upútali natoľko, že dielo sa dočkalo aj úspešného televízneho spracovania. Čoskoro prišiel rad i na ďalšie Gruskove jedinečné audiovizuálne kompozície. Majstrovsky reflektovali

aktuálne spoločensky rezonujúce jubileá osobností a udalostí našich dejín (P. O. Hviezdoslav, M. R. Štefánik, M. Benka, K. Plicka).

Medzi invenčné scénické opusy, čerpajúce z intenzity podzemných prúdov slovenskej duchovnej a ľudovej kultúry, patrili tiež fresky Rodostromov národa vo viacerých reprízach, cyklus Rodokmeň zeme, slovesné programy koncipované z dobovej korešpondencie, archívnych dokumentov, autentických zvukových záznamov, rozprávok Slovákov z Rumunska... Monumentálne Gruskove javiskové predstavenia so stovkami krojovaných účinkujúcich z rôznych kútov našej vlasti mali fundament v celistvej základni tvorivej kreativity a intuície, širokom vedomostnom rozhlade, organizačných dispozíciách spolupracovníkov, ktorých roky poznal a dôveroval im, ďalej v dôkladnej znalosti prostredí, kde tradície prežívajú celé generácie, a v neposlednom rade vo vlastnom neochvejnom kresťanskom presvedčení.

„Roky som prežíval pocity úspechu ako sólista *Lúčnice*“, uviedol Gruska pri istej príležitosti a vzápätí rozvinul svoju myšlienku: „*Potlesk obecenstva, ktorý hneď ako zaznel, zanikol v silných dojmoch z ďalších výkonov. Tak v nás dokáže mnohé rýchlo vyprchať. Dávnejšie som si uvedomil, že mám ťažkosť byť pri zrode medzných činov a byť na ne hrdý aj potom, keď takmer nik okrem mňa nevie, ako to bolo na začiatku a z čoho dôležitého, čo bolo dávno predtým, to vyrastalo.*“ (2009)

Vytrhnúť krásu z pažeráka času

Unikátny Gruskov koncept vnímania a prezentácie slovenskej ľudovej kultúry a umenia v istom zmysle rozvinul myšlienkový a tvorivý odkaz Karola Plicku. Hoci v diametrálne odlišných historických érach a uplatnením iných zobrazovacích prostriedkov a interpretačných foriem, obaja túžili vytrhnúť krásu z pažeráka času. Neúnavne preto robili maximum. Spájalo ich vytrvalé úsilie povýšiť okamih ponad jeho historicky obmedzenú platnosť, alebo zastaviť pohyb presne vo chvíli, keď skrz neho bolo vidieť kontúry

večnosti. Aj Gruska, rovnako ako predtým Plicka, sa roky rokúce oduševnene túlal po slovenských dedinách a dolinách a umelecky povyšoval krásu doznievajúceho na silu budúceho. Vďaka úžasnému tvorivému nasadeniu, hĺbke poznania a prirodzenému šarmu dokázal zachytiť azda posledné prejavy harmónie medzi prírodou a človekom. Cez zánik bolo treba dotknúť sa večnosti – keďže večnosť a zánik vnímal ako blízkych verných príbuzných.

Späťosť s Terchovou

Aspoň v maximálnej krátkosti pripomenieme Gruskove väzby s našou obcou. Terchovci Alojz Chvastek, Ján Miho a Rudolf Patrničiak účinkovali v jeho už spomenutom audiovizuálnom pásme Rodostrom slovenčiny (1987), zostavenom z rôznych podôb ľudovej piesne. Medzi spolupracovníkov nesmierne agilného a činorodého Grusku patrili istý čas aj bratia Muchovci.

Osobitnú kategóriu predstavujú Gruskove zásluhy ohľadne postavenia Amfiteátra Nad bôrami v Terchovej (výber miesta, naprojektovanie stavby). Verejnosti bol objekt prvý raz sprístupnený v lete 1988 – čiže v roku 300. jubilea narodenia Juraja Jánošíka.

Kľúčovo vstúpil Gruska aj do Cyrilometodských dní, keďže na jar 1990 pripravil ich dodnes aktuálny dramaturgický koncept. Ako neskôr uviedol, „Cyrilometodské dni v Terchovej sa stali hneď od svojho štartu periodickým podujatím novej generácie, s ekumenickým pozadím a cieľmi. Boli prvým podujatím, ktoré vzniklo po zlome v roku 1990, a trvajú! Ten zdôraznený prívlastok – podujatie novej generácie – považujem za primeraný preto, lebo sa v ňom k jednej ústrednej myšlienke prihlasujú rozmanité prejavy ľudového aj vyššieho umenia, názory a stanoviská vedy interpretované najvýraznejšími osobnosťami, náboženské obrady a pobožnosti usporiadané taktiež za účasti čelných predstaviteľov nášho duchovného života.“ Doplňuje ešte, že Viliam Gruska je laureátom Cyrilo-metodskej knihy, ktorá mu bola v Terchovej udelená v roku 2009.

Jedno z posledných Gruskových verejných vystúpení bola jeho prednáška na medzinárodnej vedeckej konferencii Cyrilo-metodské poslanstvo z Terchovej, konanej 3. júla 2019. Onedlho nás predišiel do večnosti... Prednáška s názvom Kreativný prístup k tradíciám alebo genéza môjho úsilia vyšla v zborníku zo spomenutej konferencie (2020). Toto knižné dielo, ktoré ako editor pripravil do tlače Peter Cabada, uzrelo svetlo sveta vďaka Krajskému kultúrnemu stredisku Žilina a Miestnemu kultúrnemu stredisku Terchová.

Slovensko ako osud a poslanie

Časy boli ťažké a stávajú sa ešte ťažšími. Hodnoty boli pokrivené a krivia sa neustále. To je, žiaľ, svätá pravda. Ale vôbec nie je pravda, že sa nedalo a nedá. Dalo sa a dá. Ale iba málokto to dokázali. Verili, vedeli a vydržali. Viliam Gruska bol bezpochyby jednou takouto vzácnou osobnosťou. Veľa nám ich už neostalo...

Keď pred dvoma rokmi zomrel, Rudolf Patrničiak pôsobivo napísal, že „do večnosti odišiel národný pútnik. Vyrovnaný a vyvážený poznáním, ktoré niesol na svojich ramenách z obidvoch strán. Dumajúci o Božích zákonoch, prírodných javoch a ľudských vlastnostiach. Uznávajúci ľudí, ktorí boli svetlom pre ľudstvo, národ, a ktorí ukazovali cestu záchrany a možnosti ako prísť do cieľa, alebo sa aspoň k nemu priblížiť. Večne nespokojný, hľadajúci a zároveň úprimne sa tešiaci z magického čara ľudskej jednoduchosti a prirodzenosti.“

Plným právom možno uviesť, že Viliam Ján Gruska – malý veľký muž mnohých umeleckých tvárí – inšpiratívne zasiahol do životných príbehov a osudov plejády svojich kolegov, priateľov, folkloristov, študentov, obdivovateľov či známych. Slovensko nebolo preňho krajinou medzi krajinami. Ale osud a poslanie – najmä poslanie, ku ktorému bol doslova predurčený. Dobré o tom vedel a obdivuhodne všestrannou činnosťou zanechal trvalú stopu v čase a priestore.

Peter CABADAJ

FOTOARCHÍV – MKS Terchová

Poznámka: Deti Viliama Jána Grusku chcú zriadiť otcov Pamätný dom vo Veľkom Borovom. Cieľom unikátneho projektu je vytvoriť miesto, ktoré bude pripomínať Gruskove širokospektrálne dielo súčasníkom i ďalším generáciám. Miesto, kde by sa stretávali ľudia, ktorým je blízky jeho odkaz, kde by sa organizovali kultúrne a spoločenské akcie v duchu toho, o čo sa celý život neúnavne usiloval.